

İktisat Üzerine Söyleşiler - Birinci Söyleşi

N. Emrah AYDINONAT

Mülkiye Felsefe Topuluğu Felsefe Bülteni 1, 2004

İlyas - Günaydın Filizsu!

Filizsu - Günaydın İlyas, nasılsın?

İlyas - Ne yapalım yahu, şu iktisat denen garip dersi anlamaya çalışıyorum. Biraz sonra yine “İktisada Giriş” dersi var.

Filizsu - Eğer o dersten bir şeyler öğrenmek istiyorsan, arz - talep denklemlerinin, grafiklerin ve simgelerin neleri temsil etmeye çalıştığını da düşünmen gerekir. Eğer bunları yapmazsan dersten öğrendiklerin bir işe yaramaz. Üstüne üstlük öğrendiklerini de hemen unutursun.

İlyas - Eğer seni yanlış anlamadıysam, şöyle bir ön kabulün var: İktisattaki o garip denklem ve grafikler gerçek hayatı, ekonomiyi, temsil eder; eğer onları anlarsak ekonomiyi de anlayabiliriz.

Filizsu - Tam olarak değil. Bir defa bu bir ön kabul değil. Bir gerçek. İktisatçıların çoğu modellerini insanların iktisadi davranışlarını ve o davranışların iktisadi sonuçlarını gerçekçi bir şekilde temsil etmek üzere kuruyorlar. İkincisi, iktisadi modellerin bin bir çeşit soyutlama ile oluşturulduğunu biliyoruz. Bu sebeple bu modeller gerçek hayatın tamamını değil. Sadece bir kısmını temsil ediyor. Gerçek dünyayı anlamamıza o derece de yardımcı oluyor.

İlyas - Bu dediklerinin hepsine birden itiraz edebilirim. Ama önce iktisatçıların gerçekçi olduğu ön kabulünden başlayalım. “Bu bir ön kabul değil” dedin ama bazı iktisatçılar hiç de öyle söylemiyor. Örneğin, Friedman modellerin sadece araç olduklarından ve gerçek dünyayı gerçekçi bir şekilde temsil etmelerinin çok da önemli olmadığından dem vurmamış mıydı? Ona göre iktisadi modeller arasında seçim yaparken dikkat edilecek en önemli kriter modellerin başarılı öngörüler yapması değil miydi? İkinci olarak da iktisadi modellerin kısmi olduğundan bahsettin. Ama eğer iktisadi modeller gerçek dünyanın ancak bir kısmını temsil ediyorsa, bu modellerin yapay dünyasında elde ettiğimiz sonuçları nasıl olup da

gerçek dünyaya taşıyabiliriz? Nasıl olur da bu kısmi, soyutlamalarla dolu modellerden yola çıkarak politika önerileri yaparız? Bak konuştukça sinirlenmeye başladım. Modellerin kurgusal evreninde yaşayan insanların, gerçek insanların hayatlarını etkileyecek kararlarda etkili olması, Merkez Bankasının, Hazine'nin başına gelmesi, danışmanlık yapımları ahlaksızlık değil midir?

Filizsu - Bir şeyi unuttun galiba. Bildiğim kadarıyla senin de en büyük hayalin o saydığın kurumlardan birine girip çalışmak.

İlyas - Ne yani okulu mu bırakayım?

Filizsu - İşte demeye çalıştığım da bu. Okulu bırakmana gerek yok. İktisadi modellerin spekülâtif dünyasından gerçek dünyaya açılan kapılar var. Bunları fark etmen gerekiyor. Eğer bu kapıları göremezsen - ki bu kapıları göremeyen bir çok iktisatçı da var - ekonomi hakkında düşünürken, politika önerileri yaparken çuvallarsın.

İlyas - Eh madem her şeyi biliyormuş gibi konuşuyorsun, anlat o zaman. Neredeymiş şu kapılar göster.

Filizsu - O kapıları göstermek o kadar da kolay değil. İlk önce açık görüşlü olman lazım. İktisat ilmine karşı ön yargıların var. Bunlardan kurtulman lazım.

İlyas - Ön yargı falan değil benimki. Girdiğim derslerde bir rasyonel insan tutturmuş gidiyorlar. Sadece iktisadın dünyasında yaşayan bu insan geleceği görebiliyor, hesaplarını tüm değişkenleri göz önüne alarak yapıyor, sevmiyor, heyecanlanmıyor vesaire vesaire. Bir defa böyle bir insan gerçek dünyaya düşse rezil olur. Söyle bana hangimiz domates alırken domates almanın alternatif maliyetini hesaplayan bir adama gülmeyiz? Bilmem ne senedinin bugünkü değerini hesaplayıp da size dolap yapmak istemeyen bir marangozla kim dalga geçmez?

Filizsu - Bir dakika ama...

İlyas - Dur! Ayrıca bu rasyonel adam ruhsuz bir şey. Duygusu yok. İşi gücü maddi çıkar. Sürekli arbitraj yapma eğilimi olan bencil bir yaratık. Anne sevgisi nedir bilmiyor...

Filizsu - Hay aksi, iyice coştun!

İlyas - Bir an kaptırmışım.

Filizsu - Bu dediklerine cevap vermek o kadar kolay değil gerçekten. Ama bir cevap verebilirim belki. Doğa bilimleri konusunda da benzer şüpheler taşıyorsun anladığım kadarıyla?

İlyas - Tabii ki hayır! Doğa bilimleri insan ile ilgilenmiyor ki. İnsan, taştan, sopadan, gezegenlerden ve diğer hayvanlardan farklı bir şey. Bir defa bilinçli ve kendi dünyasını biraz da kendi yaratıyor. Yanılıyor muyum?

Filizsu - Çok derin konulara girdin. Bence bazı şeyleri veri kabul edip öyle tartışmak lazım. Senin gibi doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında temelde bir fark olduğuna inananların sayısı çok. Bu iki ayrı bölgenin aynı alet çantası ve yöntemlerle anlaşılamayacağını düşünüyorlar.

İlyas - Benim dediğim de bunun gibi bir şey.

Filizsu - Ama kabul etmen gerekir ki fizik modelleri de en az iktisat modelleri kadar soyut. Fizikçiler de kendi kurgusal dünyalarında at koşturuyorlar. Sonra da gerçek dünya hakkında ahkam kesiyorlar.

İlyas - Ama arada bir fark yok mu? Örneğin, fizik modellerinden öğrendiklerimizi kullanarak roket yapabiliyor, aya gidebiliyoruz. Eskiden ölümcül kabul edilen hastalıkları doğa bilimleri sayesinde tedavi etmeye başladık. Gözü bozuk olan adam gidiyor, gözünü çizdiriyor, gözlükten kurtuluyor. Berrak bir görüşe sahip oluyor. Şimdi, söyler misin bana, hangi iktisat modeli dünyaya herhangi bir fayda sağlamış? Bugüne kadar uğraşıp didiniyoruz, hala ekonomimiz can çekişiyor. İktisadın ilgi alanları arasında olan fakirliğe, işsizliğe henüz bir çözüm bulunabilmiş değil. Bu sebeple de sokakta dilenen adama, “gidip çalışsana sapasağlam adamsın” diyemiyorum. Biliyorum ki, bazı şeylerin çözümünü henüz üretemedik. Bu sebeple hükümetler, ekonomi konusunda “hükümet uyuyor mu?” türünden saldırıları kolayca geçiştirebiliyor. Ama diğer tarafta sağlık konusunda bir şeyi ya da demiryollarını ihmal ettiğinde sıkıntıya düşüyor. Sulandırılmış tren olayını

hatırlasana, o kadar sıkıldılar ki, yani ne ben sorayım ne sen söyle... Halbuki konu ekonomiye gelince “biz bir enkaz devraldık”, “kemerleri sıkmak lazım”, “bu işler zamanla oluyor” falan filan deyip çıkıyorlar işin içinden.

Filizsu - Yani özetlersek, diyorsun ki: Fizik modelleri soyut olsalar da işe yarıyorlar. İktisat modelleri işe yaramıyor. Öyle mi?

İlyas - Evet öyle de denebilir. Çok konuştuğumu ima ettiysen, teessüf ederim.

Filizsu - Hayır, hayır öyle demek istemedim. Şimdi, bir kez daha, önemli bir konuya parmak bastın. Aslında arka planda sorduğün soru şu: Bilim nedir? Bilimsel olanı nasıl tanımlarız?

İlyas - Öyle mi?

Filizsu - Tabii ki öyle. Söylediklerinden şöyle bir bilim tanımı çıkarabiliriz: Bilimsel olan, gerçek dünya hakkında doğru ya da yanlışlanabilir öngörülerde bulunandır.

İlyas - Doğru gibi...

Filizsu - Ama bilimin tek amacı öngörü değildir ki! Asıl yapmaya çalıştığımız şey dünyayı ve evreni anlamaya çalışmak değil mi?

İlyas - E tabii. Ama uçak da yapabiliyorsan daha iyi değil mi?

Filizsu - Yani demeye çalışıyorum ki, iktisat doğru öngörülerde bulunmasa bile, dünyayı ve evreni anlamamıza yardım ettiği ölçüde bilimsel olabilir.

İlyas - Yahu iktisatçıların önemli bir kısmı krizleri öngörmek, trendleri bulmak vesaire gibi işlerle uğraşmıyor mu? Her gün eko-monolog, eko-diyalog ve ekonomi pentatlonu gibi programlarda konuşulanlar boş şeyler mi yani?

Filizsu - Öngörü yapmak var, öngörü yapmak var! “Yarın 10:30’da Ankara’da yağmur yağmaya başlayacak” demekle “yarın yağmur yağabilir” demek arasında fark var.

İlyas - “Yarın yağmur yağabilir” bilimsellikle yakından uzaktan alakası olmayan bir

önerme!

Filizsu - Doğru. “Yarın yağmur yağabilir”, “dolar düşme trendinde”, “borsa 2500 seviyesini zorlayacak” gibi önermeleri güvenilir kılan tek şey, bunu söyleyen insanların konu hakkında bilgili olduklarını düşünmemizdir. Eğer birisi yağmur denen doğa olayının nasıl oluştuğunu açıklayabiliyor ise, onun “yarın yağmur yağabilir” önermesi benim “yarın yağmur yağabilir” önermemden daha güvenilir olacaktır. Aynı şekilde döviz arz ve talebi arasındaki ilişkiyi ve döviz piyasalarının diğer piyasalarla etkileşimini açıklayabilen birisinin kurlar hakkındaki tahminleri, bizim köydeki Fatma ninenin kur tahmininden daha güvenilir olacaktır. Ama gördüğün gibi, bana sorarsan, iktisadın bilimsellik payesini aldığı yer bu öngörüler değil, bu muğlak öngörülerini mümkün kılan açıklamalar.

İlyas - Of ya işler amma da karıştı. Bilim nedir? Bilimsel açıklama nedir? Öngörüler ile bilimsel açıklama arasındaki farklar nelerdir? Doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında benzerlikler/farklar var mıdır? Varsa doğa bilimlerinin yöntemleri sosyal bilimlerde kullanılabilir mi? Bilimsel modellerin soyut dünyasında elde ettiğimiz sonuçlar gerçek dünyada kullanılabilir mi? Eğer öyleyse bu tümevarımı mümkün kılan nedir? Her soyutlama bir midir? Aynı olguyu açıklamaya çalışan iki farklı model arasında nasıl seçim yapabiliriz? Bunlar sadece şu kısa konuşmada karşımıza çıkan sorular. İktisat hakkında bunca soru varken ben nasıl olur da oturup iktisat öğrenmeye çalışabilirim?

Filizsu - İşin güzel tarafı da bu ya. Bu soruların farkında olmak hem faydalı hem de öğretici.

Tabii işin bir de korkutucu yanı var. Eğer bu sorular iktisat dersinde anlatılanların kafana girmesini engellerse o zaman işin zor. Benden sana tavsiye. Şunları unutma: Birincisi, iktisada giriş dersinde öğreneceğin şeyler giriş düzeyinde modeller. Bu sebeple, gerçeklikten çok uzak görünebilirler. Ne var ki, eğer bu basit modellerin nasıl işlediğini öğrenmez ve hemen bu modelleri eleştirmeye soyunursan, gerçek iktisatçıların uğraştığı ve kullandığı modelleri hiç anlayamazsın. Bu sebeple biraz sabırlı ol. İktisada giriş, iktisat hakkında düşünmeyi öğrenmene yardımcı olmak için verilen bir ders. Bu derste öğrendiklerin daha sonra öğreneceğin her şeyi anlamana yardımcı olacak. Dolayısıyla da merak ettiğin şu felsefi problemlerle ilgilenmeni mümkün kılacak. Eğer iktisatçıların ne yaptığını bilmiyorsan, onların modelleri hakkında konuşma hakkını da kaybedersin.

İlyas - Bunları öğrenmemin şart olduğundan emin misin?

Filizsu - Tabii ki eminim. Ancak şu konuda haklısın ki, iktisada derslerinde öğreneceklerin iktisadın zenginliğini yansıtmıyor. Bu derslerde Ortodoks İktisat diyebileceğimiz iktisadın düşünce yapısına bir giriş yapıyorsun. Şu anda dünyada bir çok iktisat akımı var. Evrimci İktisat, Marksist İktisat, Kurumcu İktisat bunlardan sadece bir kaçı. Üstüne üstlük eskiden Ortodoks İktisat diye tanımladığımız şey de artık diğer iktisat kollarından aldıklarıyla iyice değişti. Örneğin, artık çoğu modelde o şikayet ettiğin rasyonel bireyler yok; sınırlı rasyonel, kısıtlı bir hafızaya sahip, gerçek insana daha çok benzeyen bireyler var. Ne var ki, eğer bu iktisat modellerini anlamak istiyorsan, onların geldiği yerin temel taşlarını iyi anlamaman gerekir. Bu okulların çoğu Ortodoks İktisadın eleştirisinden yola çıktığından, eleştirilen şeyi öğrenmen alternatif akımları da anlamana yardımcı olur.

İlyas - Bu alternatif akım dediğin şeylerin hepsi matematiksel modellerle mi işliyor ki?

Filizsu - Hayır. Bazıları sosyolojiye ya da tarihe daha yakın. Ancak, bu uç örneklerde bile, arz, talep, döviz kuru, rasyonel birey gibi kavramların bilindiği varsayılıyor. O sebeple alacağın iktisat dersleri bunlar için bile gerekli bence.

İlyas - Şu Kurumcu İktisat bayağı çekici geliyor kulağa.

Filizsu - Baştan tavır almasan daha doğru olmaz mı? Böylece bilim felsefesi ile ilgili sorularla ilgilenmek de daha eğlenceli olur. Her iki alanı da daha iyi öğrenirsin.

İlyas - Haklısın.

Filizsu - Haklı olacağım bir konu daha var.

İlyas - Nedir o?

Filizsu - Derse geç kaldın.

İlyas - Hay aksi, hoca almayacak sınıfa.

Filizsu - Koş koş alır. Özür dilersin olur biter.

İlyas - Haydi sonra görüşürüz. Çok teşekkür ederim.

Filizsu - Hoşça kal.

İlyas - [uzaklaşırken] İstersen akşamüstü Sakarya'ya gider biraz daha konuşuruz.

Filizsu - Bakalım... [Düşünür:] Sakarya da nerden çıktı şimdi? [kantinden bir kahve alır ve bahçeye çıkıp güneş alan bir yere oturur.]

Birinci Söyleşinin Sonu

POSTED BY N. EMRAH AYDINONAT AT PAZARTESİ, AĞUSTOS 01, 2005

1 COMMENTS :

Murat Alperen said...

İktisat neden otistik bir bilim(!) ?

Sizin de gayet iyi bildiğiniz gibi bilim yanlışlanabilir önermelere dayalı bir olgudur. Oysa modern iktisata baktığımızda yanlışlanabilir olmaktan çok adeta önermelerin yanlışlanmaması ve bir şekilde katı çekirdeğin sürekli olarak korunması amacı güdüldüğünü görüyoruz. Örneğin sıfırdan büyük bir türev elde edemezsek, modele yeni varsayımlar ekliyoruz, teorilerin gediklerini kapatmak için "belki şöyle olmadığı için böyle oluyordur, o zaman biz de şu varsayımları ekleyelim diyoruz" (özellikle uluslararası iktisatta bu türden saçmalıklar ve açmazlar yığınla bulunuyor) benzer bir şekilde modern iktisatın en önemli aracı olan ekonometri bile bir sürü açmazlarla dolu, örneğin bazı zaman serilerinin durağan olup olmadığına bile karar verilemiyor. Ben bir iktisat öğrencisi olarak iktisatın bir bilim olmadığını, bilim olmak uğrunda ikiyüz küsür yıldır uğraşan bir öğretiyi olduğunu düşünüyorum. Açıkçası bu bölümü okumakta da büyük hayal kırıklığı yaşadığımı söylemeliyim. Yalnız, IMF ve Dünya Bankası'nın yönetim mevkilerindeki insanların bu tür bir İktisat anlayışından gayet memnun olduğu kanaatindeyim. Bu arada sayfalarınız gerçekten güzel olmuş (Dmoz

ekonomi kategorisi editörü olarak tesadüfen rastladım).

Sanırım bu söyleşide benim kimin tarafımda yer aldığım belli oldu, üstelik ikna olmaya da niyetim yok gibi, ne dersiniz? :)